

VLADİMİR MERYEM ANA TASVİRİ MENKİBESİ VE TİMUR BEG'İN RÜYASI

Serkan ACAR*

Özet

Vladimir Meryem Ana tasviri eski Rusya'da milli bilincin en önemli sembollerinden biri idi. Tarihçiler Moskova'nın gücünü tanımlarken ortaçağ Rus siyasi düşüncesinde Bizans tesirini vurgulayıp çoğunlukla bu tasvirin önemini görmezden gelmektedirler. Ayrıca bu ikonanın önemini 1395 yılındaki Timur istilasına ait eski bir hikâyeden kaynaklandığı düşünülmektedir. Metropolit Makariy, 1547 yılında Çarlık tacını giyen IV. İvan'ın emperyal iddiasını güçlendirmek için efsanelerin büyük bir bölümünü yeniden tasarlayıp, geliştirerek kaleme almış ve devlet politikasını derinden etkilemiştir. Vladimir Meryem Ana ikonu Kremlin sarayında itibar gören bir sembol olarak kalmış ve XVI. Yüzyılın sonlarında, Rurik Hanedanının son bulmasının ardından da Rusya'nın emperyalist ve milli hedeflerinin sembolü olmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Timur Beg, Meryem Ana İkonası, Rusya, Andrey Bogolyubskiy*

Abstract

Legend of the Icon of Our Lady of Vladimir and Dream of Timur Beg

The icon of Our Lady of Vladimir was one of the most important symbols of national consciousness in old Russia. Historians have noted the Byzantine influence in descriptions of Muscovite power and largely ignored the value of the icon in mediaeval Russian political thought. It is considered that the importance of the icon is derived from old tales about the invasion of Tamerlane in 1395. Metropolitan Makarii developed the legend as part of a major rewriting of texts designed to sustain the imperial pretensions of Ivan IV, whom he crowned as Tsar in 1547, and to influence state policy. The Vladimir icon of Our Lady remained in the Kremlin as a popular symbol of the substance and the continuity of Russian imperial and national aspirations long after the dynasty of the Rurikides died out at the end of the sixteenth century.

Key words: *Timur Beg, Icon of Mother of God, Russia, Andrey Bogolubskii*

Tasvir (ikona) sözcüğü genellikle dinî bir kişiliği ya da konuyu betimleyen, estetik gayelerden ziyade saygı duyulması için tasarlanan ve sıklıkla tahta plakalar üzerine çizilen resimleri ifade etmek için kullanılır¹.

*Araştırma Görevlisi, Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Genel Türk Tarihi
Anabilim Dalı, Bornova-İZMİR, serkan.acar@ege.edu.tr.

¹ Gregory 2008, 342.

Ortodoks Hıristiyanlıkta önemli bir yeri olan tasvirler kişinin Tanrıya ulaşmasını sağlayan en önemli araçlardan biridir. Bundan dolayı tasvirlerin yapımında kullanılacak malzemelerin seçimine özen gösterilir. Kullanılacak ağaçtan elde edilen tahta plakalar iyice kurutulduktan sonra yüzeyleri balık tutkalı ve kireç taşı ile perdahlanır. Resmedilirken de ağırlıklı olarak kök boyalar tercih edilir².

Erken Rus tarihinin ayrılmaz bir parçası olan ve ilk kez İncil Yazıcı (Evangelist) Luke tarafından resmedildiğine inanılan Vladimir Meryem Ana tasviri, kesin olarak bilinmeyen bir tarihte Kudüs'ten İstanbul'a getirilmiştir. Bu tasvir çok sonraları, 1131-1132 yıllarında, Bizanslı ruhanîler tarafından Kiev şehrine yerleşen ve Rus topraklarını Hıristiyanlık ile nurlandıran Aziz Vladimir (978-1015)'in soyundan gelen Suzdal-Vladimir Büyük Knezi Yuri Dolgoruki (1120-1157)'ye armağan edildi³. Bizans sanatının en önemli ikonalarından biri olan bu tasvir XI. Yüzyılda doğup gelişen ve *eleousa*⁴ adı verilen üslupta yeniden resmedildi⁵. Bu döneme ait bütün Ortodoks tasvirleri Bizanslı sanatçılar tarafından yapılmıştı. Asırlarca Bizans İmparatorluğu ile ilişki içerisinde olan Rus, Sırp ve Romen Ortodoks kiliseleri de onların üslubunu benimsemişlerdi⁶.

Knez Yuri ile birlikte Kiev şehrine gelen oğlu Andrey Bogolyubskiy (1157-1174)'e Kiev yakınlarındaki Vişgorod (Вишгород) şehri verilmişti. Ancak burada kalmak istemeyen Knez Andrey kuzeye doğru giderek Klyazma ırmağı üzerindeki Vladimir şehrine yerleşti. Babası öldükten sonra Rostov ve Suzdal şehirleri Andrey'i Knez olarak tanıdılar. Bölgede egemenliğini kuran Andrey idare merkezi olarak Vladimir şehrini seçti. Siyasî elitler ve zengin boyarların yaşadığı Suzdal şehrinin yüksek hâkimiyetini kırdı. Knez Andrey Bogolyubskiy büyük kiliseler inşa ettirerek payitahtı Vladimir şehrini büyüttü. 1155 yılında Uspenskiy adını verdiği yeni kiliseye Vişgorod'da bulunan Meryem Ana tasvirini getirtti. Böylece Vladimir şehri kutsal bir kimlik kazandı⁷ ve tasvir bu tarihten itibaren Vladimir Meryem Ana ikonası adı ile anıldı.

Knez Andrey Bogolyubskiy, Meryem Ana tasvirini Vladimir şehrine getirttiğinde onu değerli taşlarla ve gümüşlerle tezyin ettirmişti. 1164 yılında İtil

² Kenna 1985, 345-347.

³ Miller 1968, 663.

⁴ Eleousa üslubu Bizans ruhunda gelişmiş ve XII. Yüzyıldan itibaren Rusya, İtalya, Fransa, İngiltere ve Almanya'ya yayılmıştır. Bizans sanatında bu üslubun en çarpıcı örneği Vladimir Meryem Ana tasviridir. Bkz. Lasareff 1938, 36.

⁵ Kalavrezou 1990, 172; Ayrıca XI. Yüzyıl Bizans ikona sanatı için bkz., Weitzmann 1966, 1-18; İkona sanatının Rusya'daki tarihi gelişimi için bkz., Olsufiev 1930, 347-373.

⁶ Kenna 1985, 350; Rice 1935, 36.

⁷ Kurat 1999, 52.

Bulgarlarına karşı düzenlediği sefere bu ikonu da götürmüş ve güya onun sayesinde zafer kazanmıştı. Andrey, bu mucizeyi siyasi müttefiki olan Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos (1143-1180)'a da bildirmiş ve Meryem Ana'nın yardımıyla Müslümanları yenilgiye uğrattığını belirtmişti. İmparator Manuel gibi Hıristiyan bir savaşçı olan Bogolyubskiy (Tanrısever) uzun yıllar Bizans İmparatorluğu'nu koruyan Meryem Ana'nın bu yönüne dikkat çekerek Vladimir Knezliği'ni dinî ve siyasi bakımdan yüksek bir konuma yerleştirme gayesini pekiştirme çabası içerisindeymişti⁸.

Tasvir, Bogolyubskiy'in ölümünden sonra 1175 yılında Ryazan Knezi Gleb'in eline geçmişse de daha sonra Vladimir Knezi Mihail'e iade edilmiş ve yeniden düzenlenerek eski yerine konmuştur⁹. Moğollar altmış yıl kadar sonra, 7 Şubat 1238 tarihinde Vladimir'e hücum edip kısa bir mukavemetten sonra şehri ele geçirdiler. Teslim olmak istemeyen Büyük Knez II. Yuri (1217-1238)'nin ailesi, boyarlar ve halk büyük kiliseye sığındılar; fakat yakılarak imha edilmekten kurtulamadılar. Böylece Rusya'nın en büyük şehirlerinden biri olan Vladimir bir daha eski haline gelmemek üzere harap edildi¹⁰. Miller'in özgün bir biçimde belirttiği üzere; "*Meryem Ana, Batu Han'ın Vladimir şehrini yerle bir edip kiliseyi yakıp yağmalamasına engel olamamıştı. Bütün bu yaşananlar Rusların işledikleri günahların cezası olmalı idi. Tasvir, büyük yangından sonra varlığını sürdürebilmiştir. Ancak Meryem Ana, sadece iktidarı elinde tutan hanedan mensuplarından hezimete uğrayıp hayatını kaybeden, Büyük Knez II. Yuri'nin kardeşi Knez I. Yaroslav (1238-1246)'ı korumakla yetinmiştir*"¹¹.

Vladimir Meryem Ana tasvirinin Moskova'ya ne zaman ulaştığı da tartışma konusudur. Rus kroniklerinin şahadetine göre; tasvir 26 Ağustos 1395 tarihinde düzenlenen bir törenle Moskova'ya getirilmişti. Öyle ki, 1395 yılında Moskova Knezi I. Vasili (1389-1425) ve Metropolit Kiprian (1381-1406), Timur istilasına karşı Meryem Ana'nın himayesine sığınıp tasviri Moskova'ya getirmeye karar vermişlerdi. Mucize yaratan Meryem Ana tasvirinin Moskova'ya yaklaştığı haberi duyulduğunda gözyaşlarına boğulan halk şehrin dışında toplanmıştı. *Vologodsko Permskaya Letopis*'in ifadesi ile Metropolit Kiprian, Piskoposlar, Diyakonlar, Arhimandritler, İğumenler ve Papazlardan oluşan ruhanîler topluluğu da orada hazır bulunuyordu¹². İkonalar konusunda yetkin bir bilgin olan A. I. Anisimov da tasvirin Moskova'ya getiriliş tarihi olarak 1395 yılını kabul etmekte ve Meryem Ana'nın Büyük Knez ve

⁸ Miller 1968, 660, 661.

⁹ Miller 1968, 658.

¹⁰ Kurat 1999, 66.

¹¹ Miller 1968, 664.

¹² PSRL (26) 1959, 343; PSRL (11) 2000, 160.

Metropolitlerin hamisi olarak Moskova'da tutulduğuna dikkat çekmektedir. David B. Miller ise, bunun zayıf bir ihtimal olduğunu ve ikonanın Moskova'ya kalıcı olarak naklinin ancak XVI. yüzyılın başlarında gerçekleştiğini belirtmektedir¹³.

Bilindiği üzere Timur Beg, 15 Nisan 1395 tarihinde Toktamış Han'ı Terek ırmağı kıyısında kesin olarak yenilgiye uğratmasına rağmen onu ele geçirememişti. Bunun üzerine Ten (Don) ırmağına doğru yönelmiş ve Moskova yakınlarına kadar gelerek etrafi yağmalamıştı¹⁴. Durumu haber alan Moskovalılar korkuya kapılmışlardı. Rus kroniklerine göre; başlarına gelen felaketin sebebi tıpkı Batu Han döneminde olduğu gibi Rusların günahları idi. Ruslar, Timur Beg'in Moskova'yı istila edip kendilerini esir almayı tasarladığını düşünüyorlardı. Timur ise Moskova'nın güneyindeki Ryazan sınırına ulaşıp Eleç (Елечь) şehrini ele geçirmiş; halkını ve knezini de tutsak etmişti. Moskova Knezi I. Vasili, payitahtı savunmakta kararlıydı. Kalabalık bir ordu toplayarak Moskova'dan Kolomna'ya doğru, Timur Beg'i karşılamak üzere, harekete geçmiş ve Oka ırmağına ulaşmıştı. Büyük cihangir de buralarda bir yerde konaklamış bulunuyordu¹⁵.

Timur Beg ile savaşın eşliğine gelen Knez I. Vasili, Hıristiyanlık yok olmasın diye gözyaşları içerisinde ellerini göğe kaldırarak dua etmeye başladı: *"Esirgeyip bağışlayan yüce Tanrım! Bizi koru ve merhametinden yoksun bırakma. Onların hükümdarını alaşağı et. Sen bizim Tanrımızsın! Felaketlere karşı koymak için bize yardım et. Efendimiz! Sana boyun eğen kullarını himaye et ve düşmanlarımızı mahrum bırak. Sen devletimizi ve Çarlığımızı sarsılmaz kıl, barbarlara karşı bizi koru. Bizi ve Çarlığımızı, Çar Aksak Timur'un elinden kurtar"*¹⁶. Büyük Knez daha sonra Metropolit Kiprian'a haber göndererek halkı toplamasını emretti. Toplanan halk ve ruhanîler bütün gün yılmadan usanmadan Meryem Ana tasvirine yakarıшта bulundu¹⁷.

Nihayet Meryem Ana kendisine yakarıшта bulunan Hıristiyan inananları duymuş ve güya daha tasvir Moskova'ya getirildiği anda Timur Beg'in huzuru kaçmış, kalbinde ve bedeninde şiddetli bir korku hissetmişti¹⁸. Timur çadırında uyurken korkunç bir kâbus görmüştü. Mor cüppe giyinmiş bir kadın ışık huzmesi içerisinde, sayısız cennet ordularının başında belirmiş ve gökyüzünü tamamen kaplamıştı. Timur Beg korkudan kemiklerine kadar titreyerek uyanmıştı. Rüyasını yorumlayan kâhinler, bilgiler ve aksakallar gördüğü

¹³ Miller 1968, 658, 659.

¹⁴ Aka 1991, 21.

¹⁵ PSRL (26) 1959, 342, 343; PSRL (11) 2000, 159. PSRL (15) 2000, 165.

¹⁶ PSRL (26) 1959, 343; PSRL (11) 2000, 159, PSRL (6) 1853, 125.

¹⁷ PSRL (26) 1959, 343; PSRL (11) 2000, 160; PSRL (6) 1853, 126.

¹⁸ PSRL (26) 1959, 343; PSRL (11) 2000, 160.

kadının Ortodoksların koruyucusu Meryem Ana olduğunu ve onun mağlup edilemeyeceğini söylemişlerdi. Bunun üzerine Timur, çabucak Rus topraklarından çekilme emri verdi. Hem kendi askerleri hem de Ruslar bu olay karşısında şaşkına dönmüşlerdi. Rus kronikleri Timur'un Meryem Ana'nın korkusundan kaçtığını kaydetmişlerdi¹⁹.

Knez I. Vasili, Timur Beg'in ayrıldığını duyunca Moskova'ya döndü. Metropolit Kiprian, diğer ruhaniler ve Hıristiyan halk ellerinde haçlarla büyük sevinç gösterilerinde bulundular. Mucize yaratan Meryem Ana tasvirinin şerefine kadeh kaldırdı ve kilisede ayinler yaparak Tanrıya şükranlarını sundular. Olayın vuku bulduğu 26 Ağustos tarihi zafer günü ilan edildi. Ancak Timur Beg'in Rusya'yı terk etmesi de kendisini kurtaramamıştı. Yıllıklardaki kayıtlara göre; Timur bir süre sonra oldukça üşümeye başlamış ve hekimleri onu ısıtmak için kendisine sıcak su içirmişlerdi. Bunun üzerine Timur'un midesi infilak etmiş ve acılar içerisinde can vermişti²⁰.

Tarihi hakikatler ile bağdaşmayan bu söylenceler, Ahd-i Âtik'teki anlatılarla da desteklenmiştir. Öyle ki, Timur'un başına gelenler Kudüs'e saldırdıktan sonra lanetlenerek can veren Asur Kralı Sennaherib (M.Ö.704-681)'in²¹ ölümü ile ilgili görülmüştü. Yine din değiştirdiği için *Dönek Julian* lakabı ile anılan Roma İmparatoru Flavius Claudius Julianus (355-363)'un hazin şekilde ölümüne²² de atıfta bulunulmuştur²³.

¹⁹ PSRL (26) 1959, 343; PSRL (11) 2000, 160.

²⁰ PSRL (26) 1959, 344; PSRL (6) 1853, 128; Miller 1968: 665.

²¹ Sennaherib, Sidon ve Yahuda gibi krallıkların önderliğinde gerçekleştirilen Asur karşıtı birliği dağıtmak için 701 yılında Fenike ve Filistin bölgesine büyük bir sefer düzenlemiştir. Bu seferde Yahuda krallığının kenti Lakiş ele geçirilmiş, Kudüs ise oldukça yüklü bir haraç vererek yağmadan kurtulmuştur. Asur orduları Mısır'ın yardımı gelen birlikleriyle de savaşmıştır. Bu savaşın sonucu konusunda çelişkili bilgiler bulunmakla birlikte Asur ordularının daha güneye Mısır'a yönelmemesi bu yöndeki direncin kırılmadığı biçiminde değerlendirilebilir. Filistin seferi ve kutsal kent Kudüs'ün kuşatılması Tevrat'ta da anlatılır. Bkz., Köroğlu 2006, 175.

²² Julianus'un ölümü hakkında farklı rivayetler vardır. İmparatorun ölümünden büyük sevinç duyan Hıristiyanlar, bir efsane uydurmuşlardı. Julianus, Pers seferine çıktığında onunla birlikte giden bir arkadaşı kendini ıssız bir yerde bulmuş ve kilisede geceleme zorunda kalmıştı. O gece bir rüya görür; birçok aziz ya da peygamber, imparatorun kiliseye yaptıklarından yakınırlar, ne yapmak gerektiğini düşünürler. Uzun konuşmalardan sonra daha yapacaklarına karar vermemişken, görüşmelerin kızıştığı bir anda bunlardan ikisi ayağa kalkarak Julianus'un imparatorluk kudretini yitireceğini söyleyerek hızla uzaklaşırlar. Bu rüyayı gören kişi yoluna devam etmek istemez ve korkunç düşün sonucunu bekler. Yeniden uykuya dalar ve aynı toplantıyı görür. Birden bir gece önceki toplantıyı bırakıp giden iki kişi döner ve ötekilere imparatorun öldüğünü söylerler. Uydurulan efsaneye göre İsa, imparatoru kendisi vurmuş ya da Mercurius adındaki bir kişiyi bu işle görevlendirmişti. Bu efsane ortaçağ yazarları tarafından benimsenip genişletilmiş ve yankıları Yeniçağ'a kadar uzanıp gelmiştir. Bkz., Baydur 1982, 118-124.

²³ Miller 1968, 667.

Moskovalılar 1395 yılında, Timur Beg tehlikesinden kurtulduktan hemen sonra, mucize yaratan Meryem Ana tasvirini ululamaya devam etmişlerdi. Beloozero şehrinde Abbot Kiril isimli bir kimse 1408-1413 yılları arasında Moskova Büyük Knezi I. Vasiliy'in kardeşi Mojaysk Knezi Andrey Dimitriyeviç'e bir mektup yazmıştı. Kiril, Moskova Knezi'nin açıklamalarına dayanarak kaleme aldığı mektubunda; Hıristiyanların, din düşmanı kâfirlerin elinden kurtuluşunu Meryem Ana'nın şefaatine bağlıyor ve bunu bir mucize olarak nitelendiriyordu. Fakat mektup Meryem Ana tasviri hakkında ayrıntılı bilgi vermeyi ihmal etmiş ve Meryem Ana kültürünün Moskova siyaseti üzerindeki tesirlerine değinmemiştir²⁴.

Vladimir Meryem Ana tasviri menkıbesi Rus yıllıklarına XV. yüzyılın ikinci yarısında aktarılmış ve bu durum birtakım kronolojik hatalara da sebebiyet vermişti. Öyle ki, Timur Beg'in 1395 yılı seferi ve onun çevresinde şekillenen söylencelerden bahsedilmeden önce Ankara Savaşı (1402), ve Sultan Yıldırım Bayezid'in tutsak edilişi anlatılmıştı. Kroniklere göre; Çağatay Hanlığı, Horasan, Gülistan, Kıtay, Gök Orda, Sivas, Erzurum, Tebriz, Gürcistan, Abazya, ve Bağdat, Timur Beg'in ele geçirip itaat ettirdiği hanlık ve bölgelerdi. Ayrıca Timur Beg'in Türk Sultanı Yıldırım Bayezid'i demir bir kafese²⁵ hapsederek büyük şöhret kazandığını da vurgulamışlardı²⁶.

Rus yıllıklarının tarafgir kayıtlarına göre; Timur oldukça gaddar ve insafsız bir kimse idi. Bu durumu Timur'un Müslüman oluşu ve Moskova Rusya'sına saldırdığı korku ile açıklamak mümkündür. Çapulcu, gambaz, bozguncu, acımasız gibi kötü sıfatlar ile nitelenmesine rağmen onun üstün bir zekâyâ sahip olduğu kaydedilmişti. Aldığı ölümcül yaralardan dolayı "kırdayamayıp nefes alamayan köpekler" gibi kaldığı ve bu yüzden bacağına sakatlanarak Timurlenk adı ile anıldığı da yıllıklara yansımıştır²⁷.

Kroniklerde Timur Beg'in yükselişi, fetihleri ve imparatorluğunun genişliğine ilişkin bilgiler benzerlik göstermektedir. Ancak bir sorunun cevaplanması gerekir. Neden Timur tehlikesinden 70-80 yıl sonra bu olaya atıf yapıldı ve kroniklerde açık şekilde *Tatar* olduğu belirtilen Timur Beg'in çevresinde bir Meryem Ana miti oluşturuldu? Bize göre; Mucize yaratan Vladimir Meryem Ana tasvirinin Moskova'ya getiriliş amacı, özellikle Rusların Türk-Tatarlara karşı yayılcı siyaset takip etmeye başladığı bir dönemde

²⁴ Miller 1968, 662.

²⁵ Demir kafes rivayetleri hakkında tafsilatlı bilgi edinmek için bkz; Köprülü 1937, 591-603.

²⁶ PSRL (26) 1959, 342; PSRL (11) 2000, 158.

²⁷ PSRL (26) 1959, 342; PSRL (11) 2000, 158.

Moskova Knezliği'nin teokratik doğasını ön plana çıkarmak ve bunu girişilecek siyasî teşebbüslerde kullanmaktı.

Ayrıca Korkunç İvan döneminde Moskova Metropolitiği makamında bulunan Makariy (1481?-1563)'in tasvir ile ilgili bütün söylenceleri toplatıp edebî hale getirmesi de söylediklerimizi desteklemektedir. O, Rusya tarihi ile ilgili birbirinden bağımsız tasvir menkıbelerini derletip tutarlı bir hale getirtmişti. Bunu yapmasındaki gaye ise, 1547 yılında Çarlık tacını giyen Korkunç İvan'ın emperyalist iddiasını güçlendirmek ve bunu devlet politikası haline getirmekti²⁸. Kabiliyetli bir din adamı olduğu anlaşılan Metropolit Makariy'in Korkunç İvan üzerindeki tesiri gerçekten büyüktü. Makariy çocuk yaştaki İvan'ın kendisini yetiştirmesi için ona rehberlik etmiş, Ortodoksluk esaslarını öğretip teolojik sorunları aydınlatmıştı. İvan okuduğu tarihî eserlerin etkisiyle hükümdarlık hususunda türü kendine özgü bir görüş sahibi olmuştu. Bizans imparatorlarının hâkimiyet telakkisine benzeyen bu görüş Moskova'nın Üçüncü Roma olduğu iddiasıyla perçinlenmişti. Merhum Akdes Nimet Kurat'ın da ifade ettiği gibi; "İvan büyüdükçe kendinin tanrı inayeti ile Moskova tahtına seçilmiş olduğuna kanaat getirmiş ve kafasında hükümdarlığı hakkında muayyen bir prensip ve görüş kurmuştu. Öksüz olarak büyümesi, boyarların birbirleriyle mücadeleleri ve çok okuması İvan'ın erkenden olgunlaşmasına sebep olmuştu"²⁹.

Bizans İmparatorları gibi Korkunç İvan da kilise tarafından destekleniyordu. Vladimir Meryem Ana menkıbesinde, Moskova'nın Rus topraklarındaki liderlik iddiası ile Meryem Ana'nın koruyuculuğu birleştirilmeye çalışılmıştı. Menkıbe, Rus Knezlerini Bizans İmparatorlarının yolundan gitmeye teşvik etmesi bakımından da oldukça önemlidir. Bu durum Kudüs, Roma, İstanbul, Kiev ve Vladimir'den sonra Moskova'yı da Hıristiyanlığın yeni bir merkezi haline getirecektir. Anlatıda üstü kapalı da olsa Vladimir tasvirinin Kudüs'ten İstanbul'a ve daha sonra da Rusya'ya gelişi ima edilmektedir³⁰.

Meryem Ana menkıbesi, Rusya'da milli bilinci geliştirme çabasının yanı sıra Hıristiyan ruhanîlerin Müslüman Türk-Tatarlara karşı tahammülsüzlüklerini de yansıtmaktadır. Altın Orda Devleti ve ardından halefleri olan hanlıklar dağılmaya yüz tutup, Türk-Tatarların gücü azaldıkça Rusların saldırganlığı da artmıştır. Zaten Vladimir Meryem Ana tasviri menkıbesi hem üslup hem de muhteviyat bakımından XIV ve XV. yüzyıllardan ziyade XVI. asrın ruhunu

²⁸ Miller 1968, 657.

²⁹ Kurat 1999, 144, 145.

³⁰ Miller 1968, 667.

yansıtmaktadır. Bu dönemde kaleme alınan pek çok Moskova kökenli siyasi metin gibi bu menkıbede de Meryem Ana'yı siyasileştirme geleneği izlenmiş ve bu suretle eski dinî terim ve motifler girişilecek emperyalist teşebbüslerin ve romantik özlemlerin ifadesi için kullanılmıştır. Yine menkıbe sadece Moskova Büyük Knezleri veya Çarının iddialarını değil Metropolit Makariy çevresinde şekillenen Hıristiyan taassubu ve saldırgan kilise politikasını yansıtmaktadır. Metropolitin söylemlerinde Bizans imparatorluğundaki ilahî egemenlik anlayışı ve Hıristiyanlığın kabul edildiği Aziz Vladimir dönemindeki manevi güce işaret edilmektedir. Ayrıca İslam dinine karşı sergilenen katı tahammülsüzlük ve nefret 1552 yılında gerçekleşecek olan Kazan'ın istilası ile had safhaya çıkacak ve bu olgu dönemin kaynaklarına da aksedecektir³¹.

Mucize yaratan Vladimir Meryem Ana tasviri Kazan Hanlığı'nın istilasından sonra da Kremlin sarayında itibar gören bir sembol olarak varlığını korumuştur. Tasvir Rurik hanedanının nihayet bulmasıyla Rusya'nın emperyalist iddialarının ve milli hedeflerinin timsali olmuştur. Patrik Arsenius Moskova'nın Leh felaketinden kurtuluşunun ardından 1612 yılında bu tasviri Rusya'nın koruyucusu ilan etmiştir. Meryem Ana tasviri Romanov hanedanı döneminde de, geçmişte olduğu gibi Rus yayılcılığının sembolü olarak Kremlin sarayında tutulmuştur. Neredeyse bir asır sonra, Patrik Adrian (1690-1700) *Streletsler* (Rus Yeniçerileri) isyanının bastırılmasının ardından, Çar Büyük Petro (1696-1725)'ya gösterdiği merhametten dolayı, Vladimir Meryem Ana tasviri için dinî bir tören düzenletmişti. 1812 yılında Rus ordusu Napolyon ordularının karşısında geri çekilmeye başlayınca Vladimir Meryem Ana tasviri de Moskova'dan taşındı. II. Nikola (1894-1917) 1894'de çarlık tahtına oturunca tasvirin yenilenmesi için emir verdi³². Son olarak Almanlar 1914'te Rusya'ya saldırdığında Çar Nikola ve ailesi Moskova'ya gitti. 18 Ağustos günü Vladimir Meryem Ana tasvirini öperek Rus ordularının başarısı için dua ettiler. Bu tasvir günümüzde Moskova'daki *Gosudartsvennaya Tretyakovskaya Galereya* (Tretyakov Devlet Galerisi)'da sergilenmektedir³³.

Sonuç olarak, Vladimir Meryem Ana tasviri XII. Yüzyılda Rusların Bizans İmparatorluğu ile tesis edilen iyi ilişkilerinin devamını sağlamak için kullanılan bir motif, Moğol istilasından sonra ise, özellikle Timur Beg zamanında, bozkırdan gelebilecek Türk-Tatar tehlikesine karşı dağınık, siyasî birlikten yoksun Rus Knezliklerini birleştirici bir unsur olarak ön plana çıkarılmıştır. Rus halklarını, Türk-Tatarlara karşı örgütlemeye çalışan siyasî

³¹ Miller 1968, 668, 669.

³² Miller 1968, 670.

³³ Shevzov 2000, 621.

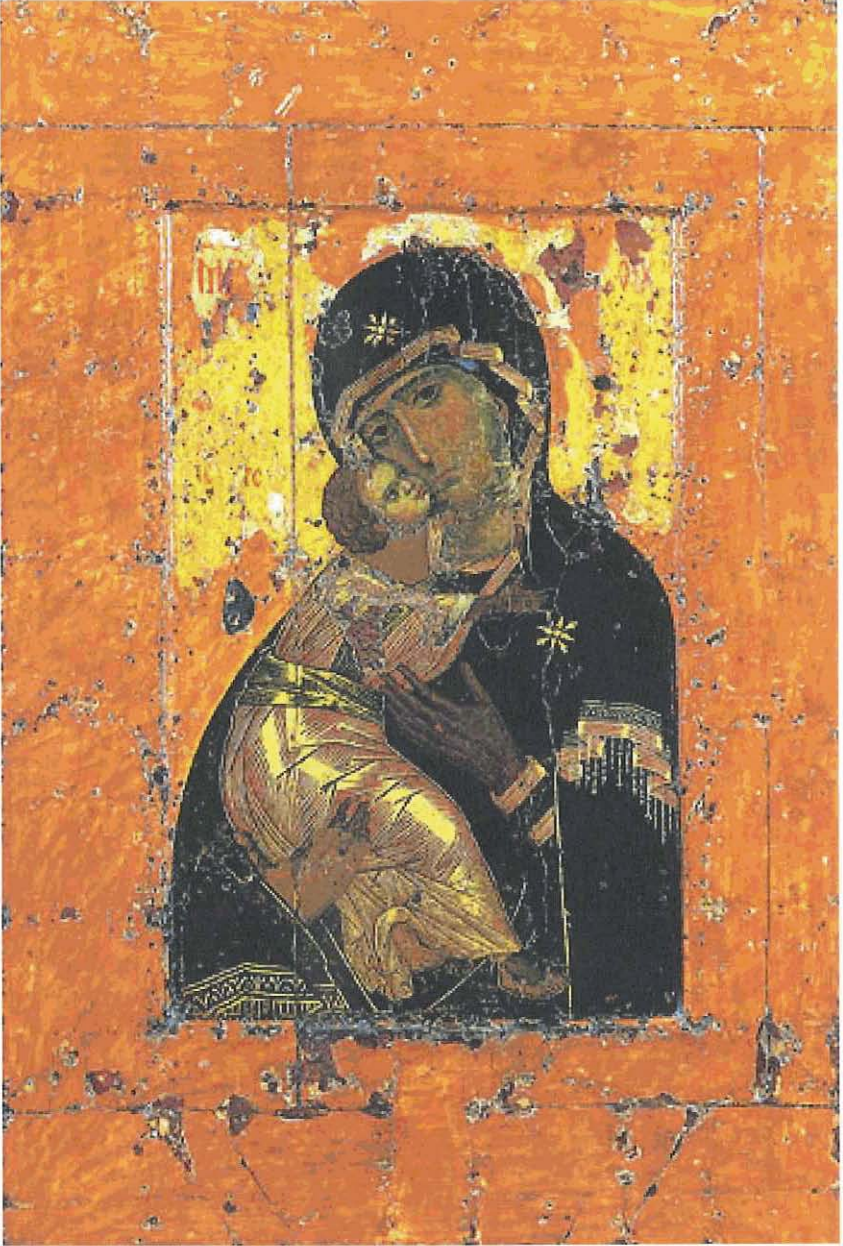
otorite ile Ortodoks kilisesi, bu teokratik figür üzerinden Rus milliyetçiliği düşüncesini aşılama gayesi gütmüştür. Ayrıca İstanbul kökenli ikonanın Moskova'ya getirilişi "Üçüncü Roma Nazariyesi"nin benimsetilmesinde de araç olarak kullanılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA

- Aka 1991 İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, Ankara.
- Baydur 1982 Nezahat Baydur, *İmparator Iulianus*, İstanbul.
- Gregory 2008 Timothy E. Gregory, *Bizans Tarihi*, Çev: Esra Ermert, İstanbul.
- Kalavrezou 1990 Ioli Kalavrezou, "Images of the Mother: When the Virgin Mary Became "Meter Theou", *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 44, 165-172.
- Kenna 1985 Margaret E. Kenna, "Icons in Theory and Practice: An Orthodox Christian Example", *History of Religions*, Vol. 24, No. 4, 345-368.
- Köprülü 1937 Fuad Köprülü, "Yıldırım Bayezid'in Esareti ve İntiharı Hakkında", *Bellekten*, 1/2, 591-603.
- Koroğlu 2006 Kemalettin Koroğlu, *Eski Mezopotamya Tarihi Başlangıçtan Perslere Kadar*, İstanbul.
- Kurat 1999 Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Ankara.
- Lasareff 1938 Victor Lasareff, "Studies in the Iconography of the Virgin", *The Art Bulletin*, Vol. 20, No. 1, 26-65.
- Miller 1968 David B. Miller, "Legends of the Icon of Our Lady of Vladimir: A Study of the Development Muscovite National Consciousness", *Speculum*, Vol. 43, No. 4, 657-670.
- Olsufiev 1930 Yoori A. Olsufiev, "The Development of Russia Icon Painting from the Twelfth to the Nineteenth Century", *The Art Bulletin*, Vol. 12, No. 4, Dec., 347-373.
- PSRL (6) 1853 Polnoe Sobranie Russkih Letopisey (6), *Sofiyskaya Letopisi*, St. Petersburg.
- PSRL (11) 2000 Polnoe Sobranie Russkih Letopisey (11), *Letopisnyy Sbornik İmenuemy Partiarşey ili Nikonovskoy Letopisyu*, Moskova.
- PSRL (15) 2000 Polnoe Sobranie Russkih Letopisey (15), *Rogojskiy Letopisets Tverskoy Sbornik*, Moskova.
- PSRL (26) 1959 Polnoe Sobranie Russkih Letopisey (26), *Vologodsko Permskaya Letopis*, Moskova-Leningrad.

- Rice 1935 D. Talbot Rice, "The Origins of Russian Icon Painting", *The Burlington Magazine for Connoisseurs*, Vol. 67, No. 388, 36-41.
- Shevzov 2000 Vera Shevzov, "Icons, Miracles and the Ecclesial Identity of Laity in Late Imperial Russia Orthodoxy", *Church History*, Vol. 69, No. 3, 610-631.
- Weitzmann 1966 Kurt Weitzmann, "Byzantine Miniature and Icon Painting in the Eleventh Century", *Thirteenth International Congress of Byzantine Studies*, Oxford, 1-18 (*Ayrı Basım*).

Serkan Acar

Vladimir Meryem Ana Tasviri